

Мельник І.В.

Національна академія державного управління при Президентіві України

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТА МАСОВОКУЛЬТУРНИХ ВПЛИВІВ НА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СОЦІУМУ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена вивченню інформаційних і масовокультурних впливів на ціннісні орієнтири соціуму в умовах гібридної війни. Доведено, що виклики гібридного протистояння здійснюються як технологіями викривлення інформації, так і за допомогою інструментарію масової культури, що транслює усереднені цінності, ідеологеми, поведінкові стереотипи, які визначають світоглядно-буттєві засади соціуму. Можливості засобів впливу й маніпуляції свідомістю значно розширилися завдяки одночасному залученню аудіального й візуального, а інколи й кінестетичного каналів сприйняття та передачі інформації. В контексті тотальної пропаганди ворожих і деструктивних ідей, спрямованих на формування ситуації суспільної напруги, хаосу, зниження рівня довіри до державних владних інституцій актуальне вироблення системного державного механізму протидії такій інформаційній агресії з метою стабілізації суспільства й втручання у внутрішню та зовнішню політику країни. Масова культура за допомогою численних каналів комунікації та віртуального простору формує міфологізовану реальність, що відповідає уявним очікуванням соціуму, в межах якої здійснюється символічне й ціннісне визначення, вибір ідентифікаційної моделі тощо. Інформаційні технології формують певні маркери конструювання нової символічної реальності, що має своїм підґрунтям пропагандистський наратив, але повною мірою може позитивно сприйматися масовою свідомістю. Символічний механізм пропаганди є системою взаємопов'язаних символів, комплексний вплив яких перетворює індивідів і соціальні групи на слухняні інструменти інформаційно-психологічної боротьби за владу. Отже, результативність дії символічного механізму пропаганди сприяє тому, що людина стає проактивним учасником і носієм пропагандистського впливу. Тому з метою консолідації сучасного соціуму й протидії гібридним впливам важливе формування державних механізмів регулювання в царині національного інформаційно-культурного простору.

Ключові слова: інформаційна гібридна війна, масова культура, інформація, ціннісні орієнтири, суспільство, маніпулятивні технології.

Постановка проблеми. Гібридна війна, що протягом останніх років відбувається в інформаційному просторі України, сформувала не лише нові маркери інформаційної безпеки, але й спонукала до перегляду головних засад і методів державної управлінської діяльності в цьому напрямі з метою протидії інформаційній агресії, яка здійснюється російською пропагандою. Феномен гібридної війни виявив ряд системних проблем та окреслив виклики як у сфері міжнародної діяльності, так і у сфері інформаційної політики, загалом гуманітарній сфері, оскільки «гібридність» має на меті насамперед світоглядне, ідеологічне, ціннісне спрямування, що забезпечує різноманітний горизонтальний владний контроль над суспільством, на яке й спрямовані такі впливи. В підсумку досягнення деструктивних цілей щодо створення соціального хаосу й дискредитації державної вади в країні стає можливим завдяки ціннісному дезорієнтуванню соціуму, розмиванню та

втратації нацією власної ідентичності, сприйняття на рівні масової свідомості пропагованих ідеологем, стереотипів, фейкової інформації тощо. Основним середовищем здійснення гібридних атак і трансляції гібридних меседжів є інформаційний простір, де завдяки технологічності подання, інтерпретації та засвоєнню інформації стають можливими викривлення реальності, маніпуляції, психологічні навіювання та впливи. Поряд з інформаційним середовищем протистояння важливим інструментом у досягненні гібридних цілей є масова культура, що через численну продукцію (телебачення, кіно, музику, книги, російськомовний інтернет-контент) і спрощені схеми трансляції сенсів і цінностей здатна чинити впливи на масову свідомість і ціннісні орієнтири соціуму. Ця проблематика, на жаль, ще не знайшла належного відбиття в науковому середовищі й в оцінках експертів, але, на нашу думку, пропонуване дослідження актуалізує роль масової культури в

інформаційній гібридній війні й сприятиме виро-бленню механізмів державного регулювання та нейтралізації негативних масовокультурних впли-вів в умовах інформаційного протистояння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки науковий інтерес до проблематики гібридної війни як складника глобалізаційних про-тистоянь в сучасному світі значно виріс. Окрім напрацювань західних дослідників (М. Бонд, С. Вільямсон, Ф. Гоффман, М. Галеотті, Р. Джонсон, Дж. Кеннет, М. Кофман, Д. Ласіка, Т. МакКалло, М. Роянські, О. Фридман) до наукового дискурсу гібридності й гібридної війни з огляду на реальну загрозу суспільству активно долучилася низка вітчизняних дослідників: Т. Андрієвський, А. Близнюк, С. Бондаренко, І. Ветринський, М. Гетьманчук, В. Горбулін, О. Дарморіз, Н. Дев'ятко, А. Ділай, Д. Дубов, М. Єнін, Ю. Канарський, Н. Карпчук, О. Комарчук, Л. Компанцева, О. Курбан, В. Курило, О. Литвиненко, В. Ліпкан, Є. Магда, А. Мельниченко, С. Савченко, Л. Смола, В. Петрик, Г. Почепцов та інші. Значна увага в їхніх працях приділяється питанню інформаційних впливів, аналізу методів і психологічних прийомів російської пропаганди в українському інформаційному просторі. Майже не окресленою в цьому контексті залишається роль масової культури в гібридній війні, проте загалом цю проблематику на вітчизняних теренах досліджу-вали Н. Авер'янова, В. Бушанський, Н. Міщенко, Ж. Денисюк, Н. Доній, Л. Дротянко, Л. Запрожцева, С. Лазарєв, А. Прилуцька, О. Сінькевич.

Проблематика ціннісного самовизначення українського суспільства в умовах трансформацій переходного періоду й гібридної війни знайшла відбиття в працях В. Богуцького, І. Бушмана, А. Камбура, І. Парфенюка, В. Шевченко. Пробле-матиці державного управління в умовах гібридної війни присвятили роботи М. Задорожна, Л. Мель-ник, Т. Черненко, М. Шевченко, О. Штельмах. Водночас окреслений аналіз праць не вичерпує всієї проблематики дослідження, що дає можли-вість сформулювати мету нашої роботи.

Постановка завдання. Пропоноване наукове дослідження має на меті дослідити роль інфор-мації та масової культури як агентів гібридного впливу на ціннісні орієнтири соціуму й визначити механізми управлінського регулювання цих про-цесів в умовах інформаційної гібридної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дискурс перебігу, викликів і наслідків гібридної війни в Україні сформувався в напрямку вивчення сфери воєнних дій, політичної та міжнародної діяльності й взаємодії, удосконалення держав-

них управлінських механізмів протидії, інформа-ційно-пропагандистського протистояння тощо. Останнє, як свідчать вчені, є ключовою складо-вою частиною «гібридності» в розв'язанні й пере-бігові конфліктів на загальносвітовому й регіо-нальному рівнях. Гібридну війну розуміють як засіб протистояння, який поєднує в собі комплекс різноманітних інструментів політичного, еконо-мічного, військового й ідеологічного характеру. Іноді для визначення цього явища застосовують такий термін, як асиметрична війна. Це визна-чення підкреслює та визначає нетрадиційний, специфічний, креативний характер протистояння, яке відбувається за допомогою нестандартних комбінованих стратегії та тактики ведення кон-флікту [6, с. 96].

Інформація та комунікація в поєднанні з циф-ровими технологіями розширили інструменти й ресурси впливу на широкі маси суспільств країн, що своєю чергою посилює можливості гібридного інформаційного впливу й втручання у сфери вну-трішньої та зовнішньої політики й економіки країн.

Глобальна мережа інтернет-комунікації сфор-мувала можливості для тотального впливу на людську психіку й масову свідомість, а численні медіа за допомогою інформації та методів мані-пулювання нею формують іншу уявну реальність, через яку ретранслюються потрібні ідеологеми, цінності, поведінкові установки й стереотипи, що сприятимуть досягненню деструктивних цілей ворожої сторони. Насамперед варто говорити про навмисне викривлення інформації (від відкритої неправди до зміщення поняття по семантичному полю), що дозволяє створити такий образ реаль-ності, який є повністю хибним, але відповідає очікуванням споживача. Часом пересічна людина не потребує отримати істинну інформацію про подію, явище, іншу особу чи групу, а хоче під-твердження своїх (не завжди істинних) уявлень, котрі визначають спосіб її життя та світогляд. Для неї наймовірнішим стає порушення її усталеного розуміння світу, ніж сприйняття [2, с. 167].

Отже, ми спостерігаємо масштабне розгор-тання гібридної війни саме в інформаційному просторі, що формує запобігання та усунення викликів, суголосних із питаннями інформацій-ної безпеки, захисту критичної інфраструктури й інших питань, пов'язаних з управлінськими про-цесами всередині країни. Разом із тим, гібридна війна за рівнем і методами свого впливу на соці-уми належить до сучасних технологій, що трак-туються як hi-hume — високі гуманітарні тех-нології, які містять сукупність знань, духовних і

культурних цінностей, а також методів транслявання інформації, що стимулюють людей до певної колективної діяльності [6, с. 96].

На думку дослідників, технології hi-hume пов'язані насамперед з інформацією: з певною її подачею, переробленням і програмованим її засвоєнням із боку споживача. Hi-hume виступають основою так званої індустрії свідомості – досить потужної галузі, спрямованої на маніпулювання свідомістю споживача інформацією з політичними, економічними чи іншими цілями, яка почала складатися ще в індустріальному суспільстві, отримує широке поширення в постіндустріальному суспільстві, а найвищого розквіту досягне в майбутньому мегасоціумі. Якщо hi-tech міняють наявну реальність, то hi-hume міняють сприйняття цієї реальності [7, с. 39].

У випадку, коли ми говоримо про світоглядно-ціннісні впливи на масову свідомість, що продукується в інформаційному середовищі, слід також брати до уваги сферу масової культури, яка натепер, пройшовши динамічний шлях еволюційного розвитку, набула рис тотального соціокультурного феномену, що визначає багато рівнів життя сучасного людства. Фактично масова культура пов'язана з питаннями соціалізації, ідентичності, повсякденних культурних практик, дозвілєвої, інформаційної та освітньої діяльності, що формує уявлення людини, поняття про істинність і хибність, транслює установлені моделі сприйняття та поведінки, загалом формуючи ціннісно-нормативну систему соціуму.

Якщо з середини ХХ ст., доби свого класичного розквіту, масова культура позиціювалася як індустрія споживання та розваг, то в подальшому її розвитку акценти були зміщені на символічний і ціннісний бік: споживачам масової культури пропонувалися уявні ідентичності, цінності у вигляді престижних якостей життя, чеснот, що надавали ілюзорного долучення до нібито іншої, бажаної реальності. З розвитком технічного й технологічного прогресу, появи численних медіа й електронної віртуальної реальності, які активно взяли на озброєння масову культуру, феномен останньої зазнав кардинальних змін, розчинивши в собі всю решту проявів і феноменів культури в найзагальнішому значенні. Масова культура в поєднанні з технологіями утворила цілісне інформаційно-комунікативне й культурне середовище повсякденного буття людини, що акумулює в собі всі культурні набутки й сучасні практики, необхідні для життя в соціумі [3, с. 29]. Формами її вияву виступають сучасний кінематограф, поп- і рок-музика, телебачення, масова художня література,

засоби масової комунікації – радіо- FM, мобільний зв'язок, інтернет-комунікації та комп'ютерні ігри тощо. Тиражуванням стандартів масової культури в різних сферах суспільного життя займаються сучасні засоби масової інформації та комунікації, для яких характерна залежність від мас і політико-економічних сил [4, с. 5].

Окрім того, що масова культура виконує ключові ціннісно-орієнтаційні функції, це ще й спосіб життя сучасної людини, для масової свідомості вона виконує роль потужного підсилувача звичних уявлень. Ідеологічна функція масової культури полягає в її здатності вселяти своїм споживачам погляди, ідеї та уявлення, котрі конструюють розуміння навколишньої дійсності. Ідеологічна функція тяжіє над іншими функціями масової культури, в тому числі й над процесом передачі пізнавальної інформації. Феномен масової культури має відношення до того, що ми називаємо індустрією свідомості. Її сутність полягає у фактичному відчуженні людей мислити й в підкиданні їм натомість нових ідей і рецептів. Саме подібна індустрія робить зараз людину, створюючи нові образи, нав'язуючи їй нові уявлення про світ і саму себе [1, с. 48–49].

Слід відзначити, що всі твори масової культури активно експлуатують як архетипну, так й міфологічну матриці, що має наслідком такі їх властивості, як неріфлексивність, стереотипність, серійність і клішованість тощо. Через такі масовокультурні твори/продукти здійснюється символічний обмін, що формує ціннісне тло соціуму.

Масова культура маніпулює споживачами інформації, інкорпорує в їхню свідомість стереотипи й пріоритети, котрі канонізують певний образ світу, конструюють у свідомості реципієнтів семіотичну й символічну «реальність», яка здебільшого не збігається з онтологічно дійсною. Масова культура реалізує свою трансляційну функцію, маючи на меті уніфікацію суспільства, формування у свідомості мас мозаїчної псевдокартини світу, яка насправді постає маніфестацією домінівних ідеологем. Головною причиною привабливості цього ідеологічного проєкту для мас є задоволення потреби натовпу в інформації про мінливий навколишній світ, що вкрай необхідно для оцінки перспектив і психологічної адаптації до дійсності [1, с. 140–141]. У цьому зв'язку масова культура виступає також транслятором ціннісних орієнтирів і поведінкових моделей, що визначають життя соціуму. На думку Н. Доній, масову культуру є сенс розглядати як явище, яке трансформує та адаптує набір історично наявних, універсально «вічних» істин і цінностей [5, с. 57].

Цінності своєю чергою регулюють людські вчинки, визначають буття людини в соціокультурному просторі. Здатність людини сприймати цінності, які передає суспільство, є запорукою соціальної стабільності й ефективного розв'язання конфліктів [8, с. 56]. Сучасний стан українського суспільства вчені визначають як стан аномії, трансформації, що пов'язується з травматичним соціально-політичним досвідом, втратою одних цінностей і розпорошеністю та несформованістю інших. Тому ми спостерігаємо невідповідність, порушення, суперечності, що певним чином діють на поведінку людини, визначають її вчинки. Людина живе в полі напруженості між колишніми культурними цінностями, значеннями, символами, ідеями й утворюваними новими умовами соціуму [8, с. 56].

Розгорнута російською пропагандою інформаційна війна, що послуговується гібридними засобами впливу на масову свідомість українського суспільства, активно чинить тиск на розмивання ціннісних орієнтирів соціуму, підмінюючи їх квазіцінностями, що досить вдало ретранслюються через продукцію масової культури. Це стало можливим з огляду на те, що фактично за всю добу державної незалежності українська культура, й особливо масовий її сегмент, постійно був включений в орбіту російської масової культури, до того ж в українському культурному просторі значну частку складає російськомовний український масовий продукт. Довгий час панівним був усталений стереотип саме про «російськомовність» масової культури, що обґрунтовувалося її попитом та поширеністю саме в такому форматі. З початками інформаційної гібридної війни, що позиціюється як протистояння сенсів і цінностей, постала необхідність формування адекватних відповідей на ці інформаційні й сенсові виклики для суспільства й вироблення механізмів захисту національного інформаційного простору від деструктивних пропагандистських зовнішніх впливів. Відповідні перші кроки на законодавчому рівні були зроблені як у сфері інформаційної безпеки, так і у сфері обмеження доступу російської масової

культури на український ринок, зокрема, заборона соціальних мереж, інтернет-ресурсів, іншої продукції. Водночас низка зусиль була спрямована на розвиток української індустрії масової культури, що трансливала б національні цінності, ідеї та меседжі, доносячи їх до широкого загалу. Разом із тим, це питання потребує постійного контролю та моніторингу з боку відповідних владних органів, так само як постійним має бути усвідомлення потенційних загроз для суспільства, що поширюються таким способом. Формування механізмів адекватної протидії гібридним інформаційним і масовокультурним впливам повинно ґрунтуватися на системному й комплексному підході до проблем гуманітарної та інформаційної безпеки й мати програмні стратегії реалізації.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах інформаційного гібридного протистояння важливого значення набуває сфера ціннісного самовизначення соціуму, що безпосередньо корелюється з масовою свідомістю та суспільно-політичними процесами суспільства. Гібридні виклики сучасності доводять, що інформаційне й культурне середовища мають найбільший вияв сенсозвизначальних протистоянь, що відбиває ціннісні орієнтири соціуму. Цілеспрямована інформаційна пропаганда й численна продукція масової культури здійснюють регулярний вплив на повсякденні соціокультурні практики суспільства, формуючи певні ціннісні імперативи, установки, поведінкові моделі, які відповідають внутрішній ідентичності різних прошарків суспільства. Значна кількість інформації, що розповсюджується різними каналами комунікації, в тому числі через соціальні мережі, може часто мати деструктивний вплив, сприяючи поширенню пропагандистських ідей, фейкової маніпулятивної інформації тощо. З огляду на ці фактори, необхідним питанням постає формування механізмів протидії гібридним викликам і загалом гуманітарній загрози суспільства. Окреслена проблематика не вичерпує всієї повноти досліджень у цьому напрямі, але спрямовує дослідницький пошук щодо вивчення фактору присутності масової культури в інформаційній гібридній війні й пропаганді.

Список літератури:

1. Бойко А.О. Феномен маси як атрибут суспільства і культури : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Київ, 2016. 210 с.
2. Дарморіз О.В. Соціальний міф як засіб консолідації українців та протистояння ворожій пропаганді. *Українознавчий альманах*. 2016. Вип. 19. С. 165–168.
3. Денисюк Ж.З. Масова культура і національно-культурна ідентичність у добу глобалізації : монографія. Київ, 2016. 224 с.
4. Дротянко Л.Г. Масова культура і масова свідомість в умовах глобалізації. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2013. № 1 (17). С. 5–9.

5. Доній Н.Є. Популярна культура як результат аксіологічного зсуву в соціальному просторі Модерну та Постмодерну. *Духовність. Культура. Виклики сьогодення* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, м. Львів, 21–22 квітня 2017 р. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. С. 54–58.

6. Курбан О.В. Теорія інформаційної війни: базові основи, методологія та понятійний апарат. *Scientific Journal "ScienceRise"*. 2015. № 11/1 (16). С. 95–100.

7. Пушкар Я.В. Вплив hi-hume-технологій на становлення мегасоціуму. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2014. № 2 (10). С. 33–42.

8. Целякова О.М. Соціально-культурна трансформація сучасного українського соціуму. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. № 62. С. 50–64.

Melnyk I.V. MECHANISMS OF STATE REGULATION OF INFORMATION AND MASS CULTURAL INFLUENCES ON SOCIETY'S VALUES IN THE CONTEXT OF HYBRID WAR

The article is devoted to the study of information and mass cultural influences on the values of society in a hybrid war. It is proved that the challenges of hybrid confrontation are carried out both by means of distortion of information and with the help of tools of mass culture, which translates averaged values, ideologies, behavioral stereotypes that determine the worldview of society. In the context of total propaganda of hostile and destructive ideas aimed at creating a situation of social tension, chaos, declining confidence in state institutions, it is important to develop a systemic state mechanism to counter such information aggression in order to stabilize society.

In the conditions of information hybrid confrontation the sphere of value self-determination of a society which is directly correlated with mass consciousness and social and political processes of a society acquires importance. Hybrid challenges of modernity prove that the information and cultural environment have the greatest manifestation of meaningful confrontations, which determines the values of society. Purposeful information propaganda and numerous products of mass culture have a regular impact on everyday socio-cultural practices of society, forming certain value imperatives, attitudes, behavioral patterns that correspond to the internal identity of different strata of society. With the help of constant broadcasting of ideological stereotypes of Russian propaganda, values and national identity are eroded, creating a situation of national threat.

A significant amount of information disseminated through various channels of communication, including through social networks can often have a destructive effect, contributing to the spread of propaganda destructive ideas, fake manipulative information and more. Given these factors, a necessary issue is the formation of mechanisms to counter hybrid challenges and the general humanitarian threat to society.

Key words: *information hybrid war, mass culture, information, values, society, manipulative technologies.*